

A FEKETE NAP

Akár egy nagy nemzetközi film-fesztivál mozgalmasságával felér az a sűrített élményanyag, amelyet Minszkben szívtam fel magamba a IV. Szovjet Össz-szövetségi Filmfesztiválon. A szovjet filmeknek ez a kétévénként ismétlődő seregszemléje és versenye május 13—22 között a kis híján egymilliós, eleven belorussz fővárosban igazi fesztivál légkört árasztott; az ünnepi vetítések a zsúfolt mozikban és az elragadóan modern és impozáns sportpalotában, a művész-közönség találkozó, az autogramcsaták, s maguknak a hatalmas ország minden részéről összesereglett művészeknek találkozási, eszmecsere- és vitái sikeressé és tartalmassá tették ezt a tíz szép tavaszi napot.

Szovjetunió köztársaságai és film-stúdiói összesen 25 játékfilmet, 18 hosszabb dokumentum- és 58 rövidfilmet, valamint 8 rajzfilmet neveztek be 1968—69 és -70 terméséből. Két zsüri dolgozott párhuzamosan;

a játék- és rajzfilmek bírálóbizottságainak elnöke Szergej Mihalkov, a világhírű fró és költő volt, s a zsüri színésztagejai közül megemlíthetem az igen fiatalos Alekszej Batalov és Ligijja Szmirnova nevét; a dokumentumfilm zsüri fejeként pedig Alekszandr Zgurigij, e filmművészeti ág egyik legnagyobb élő mestere tevékenykedett.

Nem érzem feladatomnak, hogy általános értékelést adjak a fesztiválon kialakult filmművészeti összképről, ahhoz nem volna elég alapos és átfogó a magam tapasztalása. A programban jórészt olyan filmek szerepeltek, amelyeket már itthon láthattam, minthogy a mi mozijaink is játszották azokat. Úgy vélem azonban, hogy némi joggal hiányoltam az olyan kiváló alkotás távolmaradását, amilyen Panfilov *A tűzön nincs átkelése* volt; a Lenfilm helyette Kulis rendező *Holtszezon* című filmjét nevezte be, mint utóbb kiderült nem is teljesen oktanul,

Ambroise M'bya, a főszereplő és Nyikolaj Grinyko *A fekete nap* című filmben

ugyanis a *Holtszezon* elnyerte a mai témájú filmek első díját. A történelmi filmek csoportjában *A posta regénye* (vagy inkább: románca) című kétrészes 70 milliméteres színes szuperfilm kapta az első díjat, (a kijevi Dovzsenko stúdió produkciójában rendezte Matvejev). Ez a romantikus, helyyel-közzel patetikus mű az 1905-ös hősiek fekete-tengei forradalmi matróz-fekelés vezéralakjának, Smidt hadnagynak, e mártír-hős hagyatékában talált szerelmi levelezése alapján készült. A vígjátékok első díjával a moszkvai Gorkij Stúdió filmjét *A falusi detektívet* tüntették ki; rendezője Lukinszkij. Ironikus hangvételű, de inkább életképszerű krimihistória ez a film, valamelyes társadalom-erkölcsi rezümével; valójában egy robusztus színészegyéniség, a hetvenedik életévén túljáró Mihail Zsarov címszerep-alakítása teszi becsesté.

A rajzfilmek közül a grúz *Ó, divat, divat* című szellemes kortörténeti gyöngyszem vált ki; míg a dokumentumfilmek sorából az olimpia küzdelmeit megelevenítő *Mexikó nehéz rajtjai* című riportfilm.

Arról, hogy mi volt a fesztiválon eltöltött napok legmaradandóbb élmenye, egy versenyen kívül álló, sőt voltaképpen teljesen be sem fejezett film megidézésével kell beszámol-

nom. Látogatást tettünk a minszki Belorusszfilm Stúdióban, ahol a nemrégiben Budapesten is járt Ivanovszkij igazgató kalauzolt. E filmstúdió negyven esztendeje alakult meg, de a második világháborúban teljesen megsemmisült. Am dolgoztak tovább is a háború éveiben Közép-Ázsiában, majd a győzelem után Moszkvában és Leningrádban. A mostani stúdió 1960-ban épült fei; kiválóan felszerelt, modern létesítmény, ahol az évi 4–5 mozifilm mellett jövőre már tíz tévé-film is készül.

Itt a minszki filmstúdió nagy vetítőtermében mutatta be nekünk Szpesnyev rendező *A fekete nap* című új filmjét. Szpesnyev neve valahonnan ismerősnek tűnt nekem, de csak amikor megismerkedtünk, emlékeztett rá, hogy ő rendezte a nálunk is játszott *Moszkva-Genova* című filmet. Játékfilm volt ez is, szerelmi motívumokkal, de erőteljes történeti-politikai vonalvezetéssel, dokumentumszerű elemekkel, valószínű politikai személyiségek és események megjelenítésével. Szpesnyev bemutatásához még annyit, hogy saját szavai szerint ő elsősorban írónak tartja magát, s e minőségében már sok forgatókönyvet írt a legkülönbözőbb szovjet filmstúdiók részére. Csaknem huszonöt éve ő írta

Doute Ceque az állameinők szerepében

Jelenet A fekete nap című filmből

a Mikluho-Maklájrról, a nagy orosz utazóról és felfedezőről készített *Az óceán vándora* című expedíciós játékfilmet, már ez is tanúsítja vonzódását távoli, egzotikus földrészek felé. Internacionalista érzelmeiről pedig a nemrégiben forgatott *Ezer ablak* című játékfilmje — második rendezése — tesz bizonyosságot, ennek cselekménye a moszkvai egyetem sok-sok nemzetiségű diákjai között játszódik.

A fekete nap a harmadik alkalom, hogy Szpesnyev a forgatókönyvét maga rendezi és, becslésem szerint, az ötvenedik évén túljárva, olyan meglepetést szerez vele, amelyhez foghatót Kalatozov szerzett a viszonylag idős korában megalkotott *Szállnak a darvakkal*.

Érdekesek már a forgatókönyv megszületésének az előzményei is. Kiszeljov, Belorusszia miniszterelnöke, az egyik ENSZ-közgyűlésen képviselte hazáját, s onnan hazatérve, javasolta a belorussz állami filmbizottságnak, hogy a mai afrikai szabadságküzdelmekről és kiemelkedő alakjainak sorsáról nagyhatású filmet kellene készíteni, mert

ebben a témában korunk egyik legnagyobb drámája rejlik. Szpesnyev ezután Kiszeljovval konzultálva írta meg a forgatókönyvet, amely az Isszkszuszto Kino elmúlt évi 6. számában teljes terjedelmében megjelent, s a lenini centenáriumra írt forgatókönyv pályázaton harmadik díjat nyert.

Szpesnyev kijelentette, hogy ő az első szovjet író és rendező, aki szemtől-szembe találkozik Afrikával, de ez önmagában keveset mond el arról a forró szenvedélyességről, mély együttérzésről és elkötelezettségről, amely a film minden kockáját átjárja. Rendezői eszközei ropant expresszívek; Szpesnyev — és a fiatal Maruhin operátor — mindenhez, ami kívül s az emberekben belül történik, a lehető legjobban tapintható és érzékelhető közelségbe igyekszik férközni.

Kikről, s mely afrikai országról szól is a film? Szinte lehetetlen fel nem ismerni, hogy Kongó tragédiáját vetíti elénk, s ezenbélül Patrice Lumumba hőies elbukását, de maga a történet csupán analóg keretek között zajlik, s minthogy a film

előtt egy insert közli is, hogy elképzelt országról és emberekről lesz szó, nem érzem magam feljogosítva, hogy konkrét történelmi tényekre irányítsam a figyelmet. A film emelkedett költőisége, történelmi és emberi általánosításra törekvése többet akar elmondani egyetlen meghatározott harc történeténél; itt a történelmi haladás, az igazság és a humanizmus száll szembe a jelenkor legádázabb elnyomó erőivel. Gigászi és áldozatos küzdelem ez, s ez teszi lázassá és forrongóvá ma Afrikát, de ez a harc egyáltalán nem csak Afrika ügye, hanem az egész emberiség mai életére és jövőjére kihat. Az úgynevezett harmadik világ, a maga sajátos, most formálódó arculatával, nagy történelmi és emberi erők próbájának színtere. *A fekete napból* erről kapunk megrázó, szubjektív, igen modern és művészi tudósítást.

Szpesnyev óriási válogató munkát végzett, hogy rátaláljon a film néger szereplőire, de a minszki, kijevi, moszkvai főiskolák néger hallgatói között nem akadt rájuk (közülük kerültek ki a film epizódistái és sta-

tisztái). A főszerepek eljátszásához színészek kelletek, ezért kutatómunkáját Párizsban folytatta. Végül is itt talált rá a Kamerunból származó Ambroise M'bya-ra, aki kezdetben az agrártudományi egyetemen tanult, de megélhetése érdekében kabarekban lépett fel, gitározott és énekelt. Így ébredt rá színészi képességeire, és beiratkozott egy színészképző iskolába. Ezután a párizsi Odeon Színház szerződtette, s itt a főszerepek egész sorát játszotta el, még — ami egészen kivételes — fehér emberek szerepeit is. Mintegy húsz darabban és negyven tévéfilmben lépett fel 1961—68 között és három afrikai szerző darabját maga rendezte is. Filmen Jean-Louis Barrault, Arletty, Belmondo, Sofia Loren, David Niven partnere volt, hogy csak a leghíresebbeket említsem. M'bya ezenkívül vezetője az általa alakított Kameruni Népi Együttesnek s *A fekete nap* forgatása után hazájába utazott, hogy megalapítsa a Kameruni Nemzeti Színházat.

Ambroise M'bya alakítja *A fekete napban* Robert Muszombet, a füg-

Nyikolaj Grinyko és Dzsemma Firszoa a film egyik jelenetében

Dzsemma Firszoza és Ambroise M'bya

getlenné vált afrikai ország haladó miniszterelnökét, akit a parlamentben nagy többséggel győzelmet arató programjának elfogadása után, még ott a parlamentben, az imperialista zsoldos-erők puccsal letartóztatnak, majd újabb csapdába csalnak, hogy végezhesseken vele. Alakja, vívódása, menekülése és szenvedése tisztán ragyogja be a filmet, még babonás, titokzatos álmaiba is belepillanthatunk.

Az állam bölcs és öreg elnökét a Szenegálból származó Doute Ceque játssza. Az ő színészi pályafutása is Párizshoz kötődik. Színpadi szerepein kívül ő is sok filmszerepet játszott, a többi között a nálunk is vetített *Tamangóban*, Prosper Merimée elbeszélésének filmváltozatában. *A fekete napban* vértanú sors az övé is; érett művészettel, megrendítő szépséggel alakítja. Más afrikai országból származó színészei is vannak a filmnek, így hát a forgatás franciául és több más idegen nyelven folyt, csupán a fehér szere-

peket játsszák szovjet színészek. Lényeges vonala a történetnek Muszombe és John Bart, ENSZ-megbízott vitája. Bartot Nyikoláj Grinyko játssza, míg egy haladó európai nőt, Muszombe tanácsadóját Firszoza.

A forgatás munkája Afrika több országában igen nehéz körülmények között zajlott, de egy normál filmre előirányzott időnél is hamarabb készültek el vele. A belső felvételeket a Szovjetunió legújabb építészeti objektumaiban végezték; a parlamentnek például a moszkvai építészeti intézet aulája adott helyet.

— Filmem stílusát és egész jellegét az a viharos dinamizmus határozta meg, amely ma Afrika nagy és áldozatos élniakarására jellemző — mondta Szpesnyev búcsúzóul, amikor *A fekete nap* élményének hatása alatt kiléptünk — ki némán lenyűgözve, ki élénken vitázva — a minszki Belorusszfilm Stúdió kapuján.

SAS GYÖRGY